

هرات، شهری است کهن و باستانی از قلمرو خراسان بزرگ. در باب بنیان آن در منابع تاریخی، داستان‌های متفاوت آمده است. از جمله حافظ ابرو بنیان هرات را به لهراسب، از پادشاهان کیانی نسبت داده و اسفزاری بنای آن را در عهد طهمورث، پسر هوشنگ دانسته است. و ثعالی بر این باور بوده که اسکندر شهر هرات را بن افکنده است.^۱ این قبیل روایات و نیز روایات مورخان و جغرافی‌نگاران دیگر حکایت از تاریخ دیرین هرات دارد. هرات تا پیش از مغولان از رونق و عظمت خاصی برخوردار بود. با هجوم مغولان به ویرانی گرایید. اما سابقه پرشکوه آن مانع از آن شد که برای همیشه به خاموشی گراید. لذا از دوره ایلخانیان به تدریج رو به رونق نهاد و مجدداً از مهمترین شهرهای خراسان بزرگ گردید. چنان که مقتدرترین پادشاهان تیموری در

کتاب‌های تازه

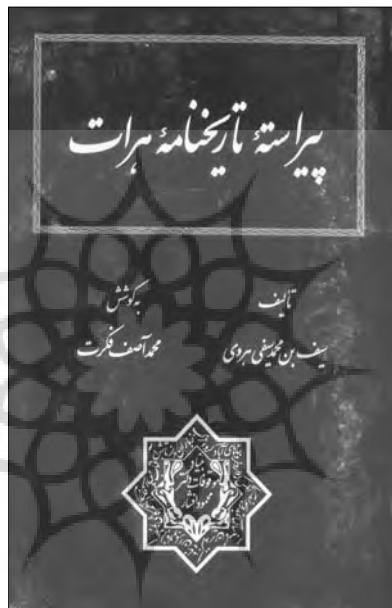
پیراسته تاریخ‌نامه هرات

- پیراسته تاریخ‌نامه هرات
- نگارش: سیف بن محمد سیفی هروی
- به اهتمام: محمداصف فکرت
- ناشر: بنیاد موقوفات دکتر محمود افشار، تهران، چاپ اول، مهر ۱۳۸۱، ۲۰۸ ص، ۱۶۰۰۰ ریال، شابک ۹۶۴-۶۰۵۳-۹۳-۹

این شهر فرمانروایی داشتند.^۲ از عهد تیموریان هرات، بار دیگر موقعیت تجاری و بازرگانی خود را بازیافت و به علت رونق اقتصادی «مامن توانگران و منزل دانشوران و اهل فضل شد.» (ص ۱) تاریخ هرات در دوران اسلامی توسط هشت مورخ به نگارش درآمده است، اما از این تعداد تنها دو اثر بسیار مهم به جا مانده است. یکی تاریخ‌نامه هرات^۳ اثر سیفی هروی (تألیف ۷۱۸ تا ۷۲۱ ق) و دیگری روضات الجنات فی اوصاف مدینه هرات^۴ اثر معین‌الدین زمجی اسفزاری (تألیف ۸۹۷-۸۹۹ ق). مؤلف تاریخ‌نامه هرات یعنی سیفی هروی در ۶۸۱ ق. در شهر هرات متولد شد. از دوران نوجوانی به آموختن معارف اسلامی، ادبیات فارسی و عربی پرداخت و چنان در علم و دانش از خود لیاقت و شایستگی نشان داد که به زودی مورد توجه ملوک و امراء وقت قرار گرفت. دیری نگذشت که به کمک استاد خود - حکیم سعدالدین منجم غوری - به دربار ملک فخرالدین کرت (م ۷۰۶ ه) راه یافت و در

مدح وی قصاید و غزلیات عدیده سرود. سیفی، تاریخ هرات را به فرمان ملک غیاث‌الدین کرت در مدت دو سال و نیم (از ۷۱۸ تا ۷۲۱ ق) تألیف کرد. از آنجا که غیاث‌الدین می‌خواست تاریخی صحیح و عاری از عیب و نقص تألیف گردد، به وزراء و پیشکاران خود دستور داد تا کلیه اسناد و مدارک رسمی را در اختیار مؤلف قرار دهند. تحقق این خواسته از متن کتاب پیداست زیرا در جاهایی رونوشت، ابلاغیه و قرارداد و پیمان و معاهدات چنان حرف به حرف نقل شده که اگر اصل اسناد در اختیار مؤلف نبود هرگز چنین دقتی صورت عمل نمی‌یافت.^۵

کوشنده محترم کتاب در باب روش تاریخ‌نگاری سیفی می‌نویسد: «در تاریخ‌نگاری سبکی ستودنی دارد. رخدادها را با بیان علل و اسباب آنها سلسله وار نقل می‌کند. از علم و اخلاق و رفتار

فرمانروایان سخن می‌راند و پیوسته یاد می‌کند که مقصودش تدوین و ضبط حقایق امور است، نه قضایای موهومی و ساختگی.» (ص ۳) تاریخ‌نامه هرات، در زمره ارزشمندترین تاریخ‌های محلی مربوط به شرق ایران در دوران بعد از مغول است. این اثر علاوه بر فواید کثیر، تألیف مهمی است برای شناخت وقایع مربوط به سلسله آل کرت (۷۸۳-۶۴۳ ق) که بر هرات فرمانروایی داشته‌اند.

شادروان صدیقی درباره ارزش این کتاب می‌نویسد: «درباره اهمیت و ارزش ادبی و تاریخی این کتاب هرچه بگویم کم است زیرا در آن عصر و دوره دهشتناک که مؤلف می‌زیسته بسیاری از حوادث درهم و پیچیده و جریان‌ات تاریخی شمال‌خاوری ایران را به چشم خود دیده است.^۶ باید افزود که نقل پاره‌ای قطعات و اشعار از منابع مربوط به پیش از تألیف این کتاب که اکنون در دست نیستند، به ارزش آن هرچه بیشتر افزوده است.

تاریخ‌نامه هرات چنان که پیشتر نیز اشاره شد، نخستین بار توسط شادروان پروفیسور محمد زبیر صدیقی، تصحیح و با حجمی بیش از ۸۰۰ صفحه در سال ۱۹۴۳ میلادی در کلکته انتشار یافت.

چاپ حاضر که عنوان شایسته پیراسته تاریخ‌نامه هرات را به خود گرفته در واقع یک متن تلخیص شده از اثر اصلی است که می‌توان آن را لب تاریخ‌نامه هرات دانست. کوشنده محترم در خصوص هدف و شیوه کار خود در تهیه متن حاضر می‌نویسد: «این دفتر، تاریخ‌نامه هرات را به یمن نثر و عبارات سیفی هروی - اما بدون حشو و زوائد و تسجیعات و عبارت‌پردازی‌ها و آرایش‌های منشیانه - عرضه می‌دارد. سخن، سخن سیف بن یعقوب است. اما آن سخن‌هایی که خبر و تاریخ دارد. سجع‌های غیرضروری، پرداخت‌ها و آرایش‌های پراطناب و ملال‌آور که غالباً دلپذیری سخن مؤلف را آسیب می‌رسانیده و حامل هیچ تاریخ و اطلاع و خبری نبوده، حذف شده و در نتیجه حجم برگ‌ها به یک چهارم کاهش یافته و استفاده پژوهشگران را آسان‌تر ساخته است.» (ص ۴)

پی‌نوشت‌ها:

۱. برای آگاهی از موقعیت هرات در قلمرو خراسان بزرگ بنگرید به: رنجبر، احمد: خراسان بزرگ (بختی پیرامون چند شهر از خراسان بزرگ)، انتشارات امیرکبیر، تهران، ۱۳۶۳، ص ۲۸۴-۲۶۲.
۲. همانجا، ص ۲۶۵.
۳. این اثر نخستین بار توسط دانشمند فقید هندی شادروان پروفیسور محمدزبیر صدیقی تصحیح و انتشار یافته است. با این مشخصات: [...] تاریخ‌نامه هرات، تصحیح محمد زبیر صدیقی، و سعی و اهتمام خان بهادر خلیفه محمداسدالله، مطبعه بیتست مشن کلکته، ۱۳۶۲ ق = ۱۹۴۳ م. ۷۸۷ ص + پیشگفتار و مقدمه مصحح به زبان انگلیسی I.XXVI.
۴. اسفزاری، معین‌الدین محمد زمجی: روضات الجنات فی اوصاف مدینه هرات، تصحیح سیدکاظم امام، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۳۸، دو بخش [جلد ۱، بخش یکم: ک + ۶۴۲ ص، بخش دوم: ۵۲۹ ص].
۵. تاریخ‌نامه هرات، تصحیح صدیقی، ص ۱۳. سیفی در باب درخواست غیاث‌الدین مبنی بر تألیف تاریخ هرات می‌نویسد: «بعد از آن فرمان اعلی به نفاذ پیوست که خطه معموره و بلده محروسه هرات [...] که از امهات بلاد خراسان است [...] از عصر پادشاه چنگیزخان تاریخ‌نامه‌ای ندارد، و چون در جنب تواریخ واقعات و حوادث بلدان و امصار خراسان، شهر هرات اکثر الحادثات و الواقعات است [...] بر وجه راستی، اسامی و سیر تواریخ ملوک و امرا و صواحب و حکام که از عهد پادشاه چنگیزخان تا امروز در هرات بوده‌اند و به مضافات او رسیده در کتابت آور.» پیراسته تاریخ‌نامه هرات، ص ۵۶.
۶. تاریخ‌نامه هرات، تصحیح محمد زبیر صدیقی، ص ۱۸.

نصرالله صالحی